

ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКИ
ФАКУЛТЕТ
КРАГУЈЕВЦА

ПРИМЉЕНО: 05.04.2021.

Орг. јед.	Број	Класиф.	Бред
01	934		

**НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ОДСЕКА ЗА ФИЛОЛОГИЈУ
ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У КРАГУЈЕВЦУ**

Наставно-научно веће Одсека за филологију Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу, на седници одржаној 22. 02. 2021. (одлука бр. 01-532), предложило нас је, а Веће за друштвено-хуманистичке науке Универзитета у Крагујевцу, на седници одржаној 10. 03. 2021. (одлука бр. IV-02-139/1) именовало нас је у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације *Поетика самоубиства у прози Иве Андрића и Милоша Црњанског* кандидата **Ђорђа Радовановића**. Захваљујући на поверењу, Наставно-научном већу Одсека за филологију подносимо следећи

ИЗВЕШТАЈ

I Опис докторске дисертације

Текст докторске дисертације *Поетика самоубиства у прози Иве Андрића и Милоша Црњанског* Ђорђа Радовановића има 524 стране нормалног (1) компјутерског проредка и структуриран је у следећа поглавља: Наслов (Насловна страна на српском и енглеском језику), Идентификациона картица докторске дисертације, Садржај, Резиме и Кључне речи (на српском и енглеском језику), I Увод, II Теоријски оквир, II 1. Хришћанство – канонизација (смртоносног) греха, II 1. 1. Од слављених мученика до Августинових самоубица, II 1. 2. Пукотине у канону и рађање суицидалног дискурса, II 2. Филозофија и самоубиство, II 2. 1. „За” и „против” – суицид у античкој филозофији, II 2. 1. 1. Сократ као творац рационалног самоубиства, II 2. 1. 2. Врлина суицида у епикурејској и стоичкој филозофији, II 2. 2. Оживљавање античке расправе – самоубиство у доба просвећености, II 2. 2. 1. Хјум и Русо: о разумном и не-разумном чину, II 2. 2. 2. Дужност да се живи – категорички императив и самоубиство, II 2. 3. Шопенхауер и Ниче, II 2. 3. 1. Самоубиство и саможртвовање као воља и аскеза, II 2. 3. 2. „Моја смрт” – Ничеова апологија суицида, II 2. 4. Егзистенцијализам, II 2. 4. 1. Бивање ка смрти и не-бивање у самоубиству, II 2. 4. 2. Апсурдна суицидалност, II 3. Психијатрија, социологија, психоанализа – дискурс суицидалног знања, II 3. 1. Самоубице у азилу – генерализација суицидалног лудила, II 3. 2. Емил Диркем и социологија самоубиства, II 3. 3. Самоубиство у психоаналитичкој теорији и пракси, II 4. Поетика суицида као поетика модерности, II 4. 1. Од Хамлета до Вертера – конституисање суицидалне поетике, II 4. 1. 1. „Бити или не бити?” – прво питање суицидалног модернитета, II 4. 1. 2. Сусрет у самоубиству – *Јади младог Вертера*, II 4. 2. Модернистичко самоубиство: Флобер, Достојевски и после..., II 4. 2. 1. Гистав Флобер – бесмисао самоубиства, II 4. 2. 2. Достојевсково човекобог као парадигма модернистичког суицидалног јунака, II 4. 2. 3. Кафка, Рилке, Фокнер – суицидални двадесети век, II 4. 3. Самоубиство по први пут међу Србима: суицидална поетика српске модерне, II 4. 3. 1.

Витални нихилизам, II 4. 3. 1. 1. Заноси и (суицидални) пркоси Кочићевих јунакиња, II 4. 3. 1. 2. Самоубиство као „мушка ствар” – Борисав Станковић, II 4. 3. 2. Самоубиство „дошљака”, II 4. 3. 2. 1. Обескорењеност, лудило и самоубиство у Петровићевој „Буњи”, II 4. 3. 2. 2. На прагу модернистичког суицида: Милићевић и Ускоковић, III Суицидална поетика у прози Иве Андрића и Милоша Црњанског, III 1. Самоубиство и зло – деконструктивни идентитет насиља у Андрићевим приповеткама, III 1. 1. Метафизика зла и немогући суицид у „Мустафи Мацару”, III 1. 1. 1. Повратник из рата – „мало нови” Одисеј, III 1. 1. 2. Занемоћалост орфичке жеље, III 1. 1. 3. Трагизам жеље за смрћу – „Зли Бог” и слаби јунак, III 1. 1. 4. Свемогућа смрт, III 1. 2. Суверен, звер и суицид – „Прича о везировом слону”, III 1. 2. 1. Неподељени суверен и модернистичка прича: самоубица који се може убити, III 1. 2. 2. Политизација приче, III 1. 2. 3. Од маске самоубиства до маске хуманитета – нагонска и рационална сувереност, III 1. 2. 4. Монструозни идентитет – самовласност немодернистичког суицида, III 2. Суицидални ерос Андрићеве прозе, III 2. 1. О кобном завођењу на ћуприји – самоубиство Грегора Федуне, III 2. 1. 1. Ђаво на мосту – Гласинчаниново коцкање у живот, III 2. 1. 2. Скривени ђаво и реверзибилност завођења, III 2. 1. 3. Завођење се наставља вечно – (рђава) бесконачност заводљивог знака, III 2. 2. Убиство и самоубиство у наопакој бајци – „Олујаци”, III 2. 2. 1. Простор из кога се не враћа, III 2. 2. 2. Ирационални јунак, III 2. 2. 3. Лепота као андрогини знак, III 2. 3. Хомоеротичност и суицид – Костакe Ненишану, III 2. 3. 1. „Хомоеротичко” преозначавање – мушкобањаста жена и феминизирани мушкарац, III 2. 3. 2. Опсесија не-лепим – претварање приче у гласину, III 2. 3. 3. Немогући повратак у смрт(и), III 3. (Поетичко) очинство и суицид у раној прози Милоша Црњанског, III 3. 1. На раскршћима суматраизма – самоубиство као поетика и као чин, III 3. 2. Самоубиства у полуделом врту – „Врт благословених жена”, III 3. 3. Осујећење суицидалног завета – „Легенда”, III 3. 4. „Адам и Ева” и *Дневник о Чарнојевићу* – (поетичко) ослобођење од суицида, III 3. 4. 1. Театар, метатеатар и удвајање – преиспитивање антисуицидалних поетичких модела, III 3. 4. 2. У туђем сну – деконструкција мајчинске фигуре, III 3. 4. 3. Етеризација јунака – поетика не-телесности и поетика (суицидалног) завођења, III 3. 4. 4. И брат и син, и Ја и Други – метапоетички „избор по сродности”, III 4. Офелијин комплекс, III 4. 1. Три Андрићеве Офелије, III 4. 1. 1. О једном „затуреном” телу, III 4. 1. 2. „Преврнута” Офелија – „Свадба”, III 4. 1. 3. „Права” Офелија – „Љубав у касабџи”, III 4. 1. 4. Доследна Офелија – удес Фате Авдагине, III 4. 2. Две Ђинђе – Офелијин комплекс у *Другој књизи Сеоба*, III 4. 2. 1. Ђинђа Зековича – у сну и на јави, III 4. 2. 2. Недоследни јунак – Павле Исакович као експонент моћи, III 4. 2. 3. Варљива онтологија чула, III 4. 2. 4. „Лажни спаситељ” и фалсификована кривица, III 4. 2. 5. Симболичко датирање суицида, III 4. 2. 6. „Поседовање” мртвог – деконструкција метафизике и апсурдна вера, III 5. На месту злочина – „сумњиви” и одбачени суицид, III 5. 1. О телу себи довољном – „Аникина времена”, III 5. 1. 1. „Срећни идиот” или „божја рука” – убиство као дискурзивни налог, III 5. 1. 2. Страност – подобна и неподобна, III 5. 1. 3. Траума дискурзивне циклизације – прича о „временима”, III 5. 1. 4. Ни убиство ни самоубиство – аутоеротичка објава знака, III 5. 2. Упитни и непостојећи суицид – Колоња и Ђамил, III 5. 2. 1. Корак у празнину – (не)могућа идентификација, III 5. 2. 2. Истина спајања и истина раздвајања – рад просвећеног знања, III 5. 2. 3. Говор „Трећег”, III 5. 3. Иманентни суицид *Друге књиге Сеоба*, III 5. 3. 1. Моћ меланхолије, III 5. 3. 2. Без вере и без воље – суицидална воља као налог епохалне свести, III 5. 3. 3. „Тринаести” апостол – Јуда издајник и Јуда самоубица, III 5. 3. 4. Исаковичева теологија: пакао и молитва, III 5. 3. 5. Дон Кихот

упркос свему, III б. Последње упориште модернизма – нестанак самоубиства као нестанак поетике, III б. 1. Свет у оку самоубице – „Мој пријатељ који је прошао”, III б. 2. Андрићев „ерос” нестајања – „Летовање на југу”, III б. 2. 1. „Два” нестанка – парадокс (ишчежавајуће) поетике, III б. 2. 2. Историја и историографија – идеолошко (само)заснивање простора жеље, III б. 2. 3. Бродел и деконструкција приче, III б. 3. Нестанак у самоубиству или нестанак самоубиства кнеза Рјепнина: у чијем се писму завршава роман?, III б. 3. 1. „Како сакрити тело?” Журналистичка логика суицида, III б. 3. 2. Воља и сумња: рупе у „савршеном” плану, III б. 3. 3. „Ghost writer” – напукли идентитет приповедања, III б. 3. 4. Не-срећа и не-повратност суицидалног чина, III б. 3. 5. Лондон (ни)је тело – сексуалност, старење и смрт као опсењујући знаци дијаболичког дискурса, III б. 3. 6. „Сметње на везама” – пост-модерно вишегласје *Романа о Лондону*, III б. 4. Изневерени смисао патње – „самоубиство” Андреја Покровског, III б. 4. 1. Океанско огледање метафизике, III б. 4. 2. Фотографисани Христ – разградња иконичке и модернистичке христорокости, III б. 4. 3. Представа за Кнеза, III б. 4. 4. Лажно име: суицидална агентура, IV Закључак, V Библиографија, VI Биографија.

Увод – Уводно поглавље представља кратак преглед различитих дискурса унутар којих се кроз историју формирају обрасци суицидалног знања и суицидалне филозофије и поетике. Кандидат истиче да је узнемирујући карактер овога чина, који је условио његову изразиту табуизацију, везан за појединачност, то јест да постоје пожељни и непожељни видови самоубиства, те да треба правити разлику између самоубиства, као раскида везе са светом и својеврсног протеста јединке против устројства егзистенције у свету, и саможртвовања, у којем се суицидални чин апологетски вреднује као умирање за одређени друштвено прокламовани и прихватљиви идеал. Користећи се фукоовском постструктуралистичком методологијом која раскрива механизме формирања и деловања дискурзивних пракси као спреге између моћи и знања, кандидат показује да се, са извесном правилношћу, свака епоха у којој постоје назнаке либералнијег односа према самоубиству, смењује новим дискурсом који врши репресију и ограничава слободу суицидалног чина. У раном хришћанству замгљивање границе самоубиства и саможртвовања води масовној појави мучничарства, док се истовремено појављује и стоичка филозофија која суицид види као доследно испуњење обавезе према врлом животу. У таквој ситуацији, са институционализацијом црквене власти и са проглашењем хришћанства за званичну религију Римског царства, долази до реакције, па се самоубиство оглашава за неопростиви (смртоносни) грех. Са слабљењем црквене моћи, након периода хуманизма и ренесансе, те са појавом просветитељства, религиозни дискурс бива замењен дискурсом просвећеног знања, унутар кога се развијају посебне науке (психијатрија, социологија, психологија, психоанализа). Настојање да се самоубиство смести у област не-разума не подразумева само нови облик његовог негативног означавања, већ такође и покушај да се суицидалност као лудило изједначи са свим осталим облицима психички девијантног понашања. Самоубиству се одузима привилеговани статус и оно постаје једна од манифестација неразумног понашања. Међутим, суицид не престаје да и даље заузима приоритетно место у дискурсима позитивних наука, што показују прва социолошка истраживања која се баве управо самоубиством (Диркемова студија *Самоубиство* једно је од темељних истраживања на којима се формира социолошка наука у целини), али и актуелна расправа о еутаназији, то јест расправа о могућности легализовања асистираних самоубиства код терминалних болесника.

Указујући на насилни карактер оних дискурзивних пракси које систематизују суицидално знање, кандидат се опредељује за неконвенционални приступ анализи феномена самоубиства, какав се остварује у филозофији, али, пре свега у књижевности (поетици). Књижевност је једини (дискурзивни) простор унутар кога постоји (како то и Фуко наводи) слобода антрополошке имагинације суицида. Штавише, самоубиство је дистинктивна тема модерне (и модернистичке) литературе. Теза коју кандидат износи и која се поставља за један од основних циљева његовог истраживања јесте да суицидална тема не може и не сме бити посматрана као *једна од* тема модерне књижевности (још мање као маргинална тема модерне књижевности), већ да модерна (и модернистичка) књижевност себе конституише кроз разликовни потенцијал у односу на табуизираност самоубиства у другим дискурсима (па делимично и у дискурсу модерне филозофије).

Друго поглавље – „Теоријски оквир” детаљно преиспитује и елаборира сваку од истакнутих перспектива развоја суицидалног дискурса. Кандидат представља кључне представнике религијске мисли, филозофских школа, науке и теорије који су се самоубиством бавили у својим областима знања, као и дела и књижевнике који су пресудно утицали на формирање модерне поетике самоубиства.

У првом потпоглављу „Хришћанство – канонизација (смртоносног) греха” Ђорђе Радовановић показује на који се начин, кроз историјске прилике развитка хришћанске цркве, формирала идеја о смртоносном греху самоубиства. Пракса мучеништва, карактеристична за рано хришћанство, доведена је постепено до пароксизма и попримила је размере суицидалне „епидемије”. Декаденција раног хришћанства обликовала се кроз готово „патолошко” извитоперење првобитног идеала мучеништва, па су поједине хришћанске секте упорно трагале за начином да што пре заврше са животом, како би њихови чланови доспели у „царство небеско”, не уздржавајући се од тога да буду насилни према онима који су њихов захтев за смрћу одбијали и најзад постајући самоубице и сасвим бришући танану разлику која је до тада постојала између самоубиства и мученичке смрти. У таквој ситуацији, признање хришћанства за једну од званичних религија Царства, укинуло је потребу да се хришћанство оснажује мучеништвама, а створило, са друге стране, тежњу да се са таквим чиновима престане, јер је сваки изгубљени верник слабио „цркву на земљи”. Ванредно образован, познаваатељ хришћанских списа колико и античке филозофије, Аурелије Августин је у свом делу *О држави Божјој* пронашао начин да накнадно интерпретира библијске текстове (у којима нема експлицитног помена суицидалног греха) и да, у једном херменеутичком обрату, „докаже” да примарни грех Јуде Искариотског није била издаја Христа, већ запреченост покајања над тим чином, коју је његово самоубиство заувек укинуло. Самоубиство је једини грех без опроштаја управо стога што се моменат умирања изједначава са прекршајем једне од божјих заповести („Не убиј”), па самоубица себи не оставља времена за покајање и бива заувек проклет и гурнут у наручје ђавола. Августиново учење ће у наредним вековима бити постепено прихватано на различитим хришћанским саборима и концилима, да би најзад постало канонизовани образац апсолутног табуа.

У другом потпоглављу „Филозофија и самоубиство” кандидат осветљава развој филозофске мисли о самоубиству, од антике, преко просветитељства, деветнаестовековне филозофије самоубиства Шопенхауера и Ничеа до филозофије егзистенцијализма. Одељак о античкој филозофији посебно апострофира улогу Сократа у креирању модела (такозваног) рационалног самоубиства, свесног одласка у смрт који се оправдава, са једне стране, жељом

да се поштује институт државе и њени закони (чак и када су неправедни), и, са друге стране, односом према самој смрти која је за Сократа или тренутак потпуног бивственог укинућа или тренутак сусрета са заслужним херојима, владарима и филозофима, па се том сусрету треба радовати и у смрт поћи мирно. Након Сократа, кандидат истиче утицаје епикурејства и стоицизма на формирање модерних представа о самоубиству. Обе ове школе супротстављају се Платоновој идеји постегзистенцијалног постојања, због чега се и проповеда постизање врлине и идеалног живота у складу са собом и са императивима моралног живљења на земљи. У модерној филозофији, од просветитељства до егзистенцијализма кандидат налази и детаљно разјашњава тачке преокрета унутар којих се надаље развија филозофско поимање суицида. Кантова метафизика морала представља границу која раздељује просветитељски и модерну филозофију суицидалности. У Шопенхауеровој идеји свемоћне воље разграничавају се (изнова) појмови самоубиства и саможртвовања, а у Ничеовој филозофији по први пут се налазе елементи суицидалне модерности у уметности, као неопозивог (постсократовског) губитка трагичког потенцијала суицидалне метафизике. Ђорђе Радовановић указује на то да је расправу о филозофији самоубиства неопходно завршити говором о егзистенцијализму, будући да се у Камјејевом *Миту о Сизифу* коначно деконструира могућност уприсутњења суицидалне метафизике, што је процес паралелан нестанку суицидалног јунака у српској модернистичкој књижевности (пре свега у делима Иве Андрића и Милоша Црњанског, које кандидат тумачи у главном делу рада).

Треће потпоглавље „Психијатрија, социологија, психоанализа – дискурс суицидалног знања” пресек је трију области суицидалног знања, формираних у распону од осамнаестог до двадесетог века. Кандидат анализира дискурс психијатријског знања са становишта његовог проблематичног начина конституисања у простору између науке и репресије. Позајмљујући од клиничке медицине терминологију и начине класификовања менталних болести, психијатрија жели да дискурзивно покрије и преозначи сопствени примарно репресивни карактер чији је кључни моменат, по Фукоу, успостављање азила (стационара) за психијатријске болеснике (процес који је довршен у другој половини осамнаестог века). Социологију самоубиства кандидат преиспитује тумачећи капиталну студију Емила Диркема *Самоубиство*, те истичући, као посебно важан, моменат у коме Диркем захтева да се заједничким деловањем државног репресивног апарата и ваљаног социолошког знања предупреди и спречи појава самоубиства у друштву. Потпоглавље се завршава суицидалним дискурсом психоанализе, почевши од фројдовског и постфројдовског (Адлер, Мелани Клајн) виђења самоубиства као крајњег израза неиспољене агресије која се, нужно, окреће према субјекту, те анализе појма меланхолије, који је за Фројда неусагласив са суицидалним тенденцијама, до постструктуралистичке психоанализе (Лакан, Жижек, Кристева), где је приметно поновно везивање (сједињавање) дискурса (психоаналитичког) знања за елементе модернистичке суицидалне поетике (Кристева, на пример, свој суд о самоубиству успоставља тумачећи јунаке Достојевског). Губитак означеног и потрага за новим означитељем кроз трансцендирање суицидалности парадигме су модернистичке књижевности суицида и, такође, постструктуралистичке психоанализе самоубиства.

Четврто потпоглавље „Поетика суицида као поетика модерности” представља херменеутички осврт кандидата на еволуцију суицидалне поетике, од *Хамлета* и рађања модерности, коју Ђорђе Радовановић види у нераскидивој симбиози са проблемом суицида,

до модернистичке књижевности двадесетог века (Кафке, Рилкеа и Фокнера). Указујући на могућност да се први јунак модерности, Хамлет, може тумачити и као први јунак који онтолошки разрађује мисао о суициду, кандидат поставља тезу о суицидалној поетици као једној од магистралних симболичких линија путем које се може испитивати дискурс модернитета у целини. У романтизму, у Гетеовим *Јадима младог Вертера*, суицид је место поетичког сусрета у оностраности који се остварује са вољеним бићем, најпре потврдом његове аутентичности и посебности, која одговара посебности романтичарског јунака, а затим и самопоништењем које се врши мирно са пуном свешћу о постегзистенцијалној стварности трансцендентног сједињења. Одељци о Достојевском и Фокнеру особито истичу везаност модернистичке књижевности за проблем самоубиства и то кроз нихилистичку перспективу Флоберових романа и кроз захтев за метафизичким утемљењем суицидалних јунака Достојевског. Суицидална књижевност модернизма у двадесетом веку посматра се кроз три своја представника, Кафку, Рилкеа и Фокнера, који се настављају на Достојевскову поетику самоубиства, разрађују је и доводе (у Фокнеровом роману *Бука и Бес*) до коначног исцрпљења. Укидањем временитости у Фокнеровом роману укида се трансцендентно пројектовање суицидалног чина у будућност, а јунаку се сасвим одузима вољни моменат на коме је код Достојевског заснована идеја о самоубици као о новом јунаку хумане метафизике. Последњи одељак потпоглавља кандидат посвећује епохи српске модерне и првим одјецима које је модернистичка поетика самоубиства имала у српској књижевности на прелазу двају векова, деветнаестог и двадесетог. У том погледу, издвајају се две групе писаца. Са једне стране, у делу Петра Кочића и Боре Станковића присутан је такозвани виталистички нихилизам, пренапрегнутост снаге, која, спутана околностима патријархално устројених норми живљења, излаз проналази у самоуништењу. Са друге стране, у делима Вељка Петровића, Милутина Ускоковића и Вељка Милићевића појавује се карактеристична (типска) фигура дошљака, обескорењеног и обесмишљеног, меланхоличног јунака, за кога је самоубиство последњи преостатак воље и смисла и последњи (егзистенцијални) чин којим се потврђује аутентичност и аутаркичност таквог јунака.

Треће поглавље – „Суицидална поетика у прози Иве Андрића и Милоша Црњанског” главни је део рада, у коме се кандидат бави проучавањем и анализом суицидалне поетике у прози двају најзначајнијих аутора српског модернизма – Иве Андрића и Милоша Црњанског. Поглавље се састоји из шест потпоглавља која су тематизована или на основу појединачних (карактеристичних) аспеката суицидалне поетике или на основу одређеног епохалног тренутка или фазе у којој се развија дело једнога од двају поменутих аутора.

Прво потпоглавље „Самоубиство и зло – деконструктивни идентитет насиља у Андрићевим приповеткама” бави се анализом двеју Андрићевих приповедака, „Мустафа Маџар” и „Прича о везировом слону”, са становишта трансцендентализације и суверенитета који принцип зла успоставља у Андрићевом делу. Кандидат доказује да се потрага за идентитетом у „Мустафи Маџару” одвија у условим потпуне деконструисаности наслеђених поетичко-онтолошких принципа (одисејевско-орфичке парадигме), те да је жртвени карактер јунака, који у већини радова критичке литературе о овој приповеци бива синонимом за насиље и зло, проистекао из немогућности да се унутар бића освести идеја о својевољној смрти. Како је епски, херојски дискурс суицидалности сасвим укинут, јунак не проналази начин да своју смрт дискурзивно ситуира, па се његова махнитост и лудило испољавају у готово механички понављаним непочинствима и, најзад, у срамотној и

недостојанственој смрти. Кандидат наводи да приповетка припада раном модернизму, те се у њој препознаје суицид као зацртани метафизички идеал, али као идеал до кога јунак, вођен подсвесним и нагонским, не може да продре и да га себи представи као жељу. За разлику од Мацара, који је модернистички јунак, расцепљено, мучено и преполовљено биће, везир Целалудин, јунак „Приче о везировом слону” представља јунака са оне стране модернизма. Мада је, као и код Мацара, назначено да се и Целалудин у младости бавио уметношћу и писањем, те да је нагло и ненадано кренуо странпутицом и постао крвник, ти моменти више нису поетички релевантни, те остају празан биографски податак, јер целину везировог бића запрема необјашњива жудња ка насиљу. У борби између везира и поданика (коллектива који репрезентује причу и причање) везир остаје суверен у суицидалном чину, док последице трпи прича која, да би поништила оно што је угрожава, мора и сама да пристане на насиље, да се деконструира и разоткрије на оном полу који је доводи до саме ивице укинућа. Кандидат сматра да самоубиство, и када га има у модернистичкој књижевности, то јест када се реализује, обично није самоубиство модернистичког јунака, већ самоубиство представља катализатор разарајућих процеса које трпи друга страна (сама поетика и поетичка трансценденција оличена у метафизичком обликовању топоса приче у Андрићевом делу).

Друго потпоглавље „Суицидални ерос Андрићеве прозе” преиспитује везу између ероса и самоубиства у Андрићевј прози (приповетка „Олујаци”, поглавље о Грегору Федуну у роману *На Дрини ћуприја* и лик Костакеа Ненишануа у роману *Омерпашиа Латас*). Ту везу кандидат налази у механизму завођења, путем кога се испољавају моменти деконструкције пројектованог еротског идеала и (ауто)деструкције јунака. Андрић се користи различитим поетички приступима како би овај моменат нагласио и подвукао у различитим фазама сопствене (модернистичке) поетике. У причи о Грегору Федуну појављује се из традиције дошао мотив дијаболичког завођења, које, у случају Милана Гласинчанина, делује у делимичном складу са фолклорно оцртаном фигурацијом ђавола, чиме се заводљивост не-бића дискурзивно устројава а јунак спасава самоубиства. Посве је различита ситуација са Федуновим ђаволом, који је невидљив и прозиран (попут Црњансковог ђавола прозирности у *Роману о Лондону*), па се и објављује искључиво кроз посредовање, запремајући сав простор егзистенције и доводећи јунака до самоубиства, али доводећи у питање и начела приповедачке истинитости (истинитости приче која се преноси). У „Олујацима”, кандидат раскрива фолклорно-митолошки подтекст, причу о самосврховитости и затворености инцестуозне заједнице која се урушава присуством узнемирујуће страности. Ирационални јунак расцепљен је између света коме више не припада и немогућности да припадне Другом које пројављује у виду андрогиног идеала лепоте. Захтев за немогућим присвајањем и ирационална подвојеност јунака воде насилном, али узалудном чину убиства и самоубиства. Исти чин поновиће се у епизоди о Костаци Ненишануу, у роману *Омерпашиа Латас*, са том разликом што Андрићев позномодернистички дискурс не симболизује додатно јунакову тежњу за присвојењем, па се стога и злочин оставља у границама несвесних и неразјашњивих нагона. Наместо идеала лепоте, појављује се антиидеал јунакиње, Анђе, мушкобањасте девојке, која се жели једним неопозивим механизмом жеље за коју више не постоје никаква оправдања која би се могла пронаћи у трансцендентном моменту неухватљиво лепог. Ђорђе Радовановић уочава и објашњава на који се начин у последњем (недовршеном) Андрићевом роману губи и нестаје метафизика приче, а на њеном месту, као пост-модерни сурогат, израњају гласине и

оговарања које јунака истовремено и укључују и искључују из онога што је некада била прича, а сада је налог којим се јунак инструментализује и наводи на чињење злочина.

Треће потпоглавље „(Поетичко) очинство и суицид у раној прози Милоша Црњанског” прати развој суицидалне поетике у раној Црњанској прози, од раних приповедака („Адам и Ева”) преко појединих приповедака збирке *Приче о мушком*, до романа *Дневник о Чарнојевићу*. Епохално ситуирајући Црњанскову поетику као модернистичку, кандидат показује разлику између авангардне поетике, која је поетика суицидалног чина и егзистенцијалног лома, прекида, и модернистичке поетике која захтева аутохтоност и свеобухватност симболичких процеса у којима нема места за „лака решења” нити за излазак изван онога што је поетички есенцијално. У приповеци „Врт благословених жена” Црњански деконструира суицидалне моделе романтичарске, постромантичарске (декадентне) и авангардне књижевности, док у приповеци „Легенда” бива приказан процес осујећења суицидалног чина као очинског завета на чијем месту искрсава својеврсна поетика сажаљења. Изразита деконструктивност наслеђених поетичких и метафизичких образаца у *Причама о мушком* бива замењена конституисаном поетиком суматраистичке удвојености у *Дневнику о Чарнојевићу*. Ђорђе Радовановић пореди први роман Црњанског са раном приповетком „Адам и Ева”, која је једна од преосталих (приповедних) скица за *Дневник о Чарнојевићу* и на овом примеру покаже како се реализовао и поетички устројавао одговор Црњанског на загонетку суицидалности. Иако постоје назнаке удвајања јунака, оно се у приповеци не остварује, па јунак бива упућен на себе и излаз тражи у самопоништењу. Са појавом дојника у роману, ова се ситуација разрешава, па се ствара утисак да Црњански, од самих својих почетака у књижевности, показује изразито негативан однос према самоубиству. То, међутим, не значи да самоубиства у Црњанском делу нема и последњи роман Милоша Црњанског, *Роман о Лондону*, који је својом основном темом (пост)суицидални роман, показује неизбежност и нужну условљеност модернистичке поетике питањем смисла, односно бесмисла самоубиства, што се рефлектује на поетику (и поетички развој) модернизма у целини.

Четврто потпоглавље „Офелијин комплекс” посвећено је посебном виду суицидалне поетике – самоубиству жене утапањем. Кандидат преузима термин и основне смернице његовог разјашњавања од Гастона Башлара, код кога се појам Офелијиног комплекса по први пут појављује, а везан је за различите варијације (у модерној књижевности) примарног мотива Офелијиног самоубиства у Шекспировом *Хамлету*. У првом одељку потпоглавља „Три Андрићеве Офелије” Ђорђе Радовановић управо узима Офелијино самоубиство за модел на чијим разликама и сличностима истражује модернистичко транспоновање мотива офелијанског суицида у приповеткама „Свадба” (где се појављује первертирана Офелија, Офелија „модерних времена”), „Љубав у касабии” (где се појављује „права” Офелија, Рифка Папо, кроз доследно праћење и разраду подтекста Шекспирове драме) и у поглављу о Фати Авдагиној, у роману *На Дрини ћуприја*, у вези са којим кандидат истиче модел такозване „доследне Офелије”. У *На Дрини ћуприја* реч је, наиме, о Офелији која прихвата патријархални налог и обавезаност сопственој речи, али због тога не бива осмишљена као суицидална жртва, већ се из бесмисла самоубиства њено мртво тело објављује као својеврсни хумани протест, као крајња тачка модернистичког трансцендирања Андрићевог модернистичког наратива. У *Другој књизи Сеоба* Милоша Црњанског, кандидат нас, минуциозном анализом, упућује судбини наизглед маргиналне јунакиње, Ђинђе Зековича, показујући да се кроз суицидални чин ове јунакиње може разматрати поетика читавог

романа, односно да њено самоубиство ствара одјеке и последице које упућују на деконструкцију свих важнијих трансцендентних и симболичких претпоставки на којима је заснована вера главног јунака, Павла Исаковича, као фигуре модернистичког приповедања.

Пето потпоглавље „На месту злочина – ’сумњиви’ и одбачени суицид” води нас препознавању (ауто)поетичких момената у којима се наслућује процес постепене разградње поверења у суицидалну метафизику. Кандидат подвлачи улогу поетике истражног поступка у Андрићевој приповеци „Аникина времена” и у роману *Травничка хроника*, предочавајући нам да је недовршивост истраге један од поетичких механизма које Андрић преузима како би показао неисписивост и недоказивост суицида у позномодернистичкој књижевности. У „Аникиним временима” дилема око Аникиног убиства или самоубиства упућује на аутоеротичку моћ знака (Аникиног тела) који може да влада дискурсом, опсењујући га и онемогућавајући његово јасно опредељивање и конституисање наратива путем познатог исхода (судбине главне јунакиње). Ако је у другом поглављу кандидат навео да заводљивост долази као деловање спољашњих околности, па су стога и суицидални исходи увек познати, у овој приповеци заводљивост је поунутрашњена, те колико делује на извртање норми касаблијског (патријархалног) поретка, изазивајући потпуни преврат и узбуну, толико делује и на биће јунакиње, растачући га и умртвљујући изнутра. Дискурзивна игра око немогућег исхода проблематична је за свет у приповеци, али и за само приповедање, па приповест, уколико не пристаје на нерешену истрагу и заборав којим се касаба брани од угрожавајуће другости, мора да призна и да оспољи сопствени губитак и сопствену немоћ да суицидални наратив доведе до краја. Резултати истраге на идентичан начин су представљени и у случају травничког доктора Марија Колоње у *Травничкој хроници*, с тим да се случај доктора Колоње не узима за пример надмоћне (над)идентитарне (трансцендиране) позиције (деструктивног) ероса као у „Аниким временима”, већ је то пример немоћног, флуидног идентитета, који не може да се заснује ни у једној идентитарној парадигми, нити у било којој области дискурса (сазнања), па и у смрти остаје (доследно) проблематичан, присвојен од других и сасвим неодређен. Идентитарна празнина (празнина неопредељености) коју јунак жели да испуни програмом екстериоризације бића које је, у симболичком смислу, мост (то јест покушај премошћења) међу завађеним заједницама, онемогућава приповедачу да свог јунака (приповедачу најближег и по хуманим идеалима које представља) трансцендира чак ни у чину спасавања туђег живота, па непознаница Колоњине смрти постаје антиклимакс због кога је и његов трагизам (и величина његовог хуманог чина) недовршен и неконституисан. Као што доктор умире (самоубиством, убиством или несрећним случајем) пропадајући у провалију (пукотину) тако се и на романескном наративу *Травничке хронике* отвара напуклина (напрснуће) у коме ишчезава модернистички захтев за заокружењем приче. За разлику од поетике истражног поступка у наведеној Андрићевој прози, кандидат ће *Другу књигу Сеоба* и деконструкцију суицидалне поетике у овом Црњанском роману, сагледавати кроз јунаково *прозирање* суицидалне понуде која му долази као идеја о херојској смрти (у боју, на коњу) и индивидуалног самоубиства као неке врсте очишћења и покајања за издају колективног завета (кандидат овде подвлачи симболичку везу Павла Исаковича и Јуде Искариотског, наглашавајући двоструку уприсутњеност ове фигуре као Јуде-самоубице и Јуде-издајника). Одбијање суицида показује, наводи кандидат, да Павле Исакович „раскринкава” понуду и суицидални дискурс придружује дискурсу просветитељског разума и његове моћи. Уместо тога, Исакович се радије опредељује за апсурдно егзистирање упркос изневерењу идеала, али и

за апсурдну веру у те идеале, чак и онда када његова вера остаје без икакве потпоре и када је и сам приповедач види као бајку која се на крају романа деконструише поступцима који нарацију у роману детерминишу постојањем или непостојањем документарних остатака на основу којих је једино могуће наставити и довршити Исаковичеву биографију.

Шесто потпоглавље „Последње упориште модернизма – нестанак самоубиства као нестанак поезике” показује (у српској књижевности) специфичан, али и закономеран развој Андрићеве и Црњанскове поезике самоубиства, која се на исти начин довршава – симболичким нестанком јунака-самоубице. Између нестанака у *Проклетој Авлији* и нестанка у *Роману о Лондону* кандидат тражи и налази везу која би указала на суицидалну природу јунака, Ђамила и Рјепнина. У *Роману о Лондону* тај облик детерминације је неупитан – Рјепнин је (пост)суицидални јунак, док у *Проклетој авлији* не постоје јасне назнаке о Ђамиловој суицидалности, па кандидат прибегава поређењу двају блиских јунака – Колоње и Ђамила, како би доказао да је неизвесност суицидалног исхода у Травничкој хроници антиципација упадљивог непостојања (експлицитно назначене) идеје о суициду у *Проклетој авлији*. *Проклета авлија* анализира се и у вези са позном Андрићевом приповетком „Летовање на југу”, у којој нестанак јунака, наизглед парадоксално, долази као резултат опсењујућег ероса који позива на сједињење у самопоништењу јунака. Ђорђе Радовановић одбацује идеју о двама различитим еросима, ништећем и етеричном еросу, у позној Андрићевој прози, те и у „Летовању на југу” утврђује постојање обмањујућег ероса и постметафизичког света који се огледа у онтолошки и поетички важној разлици, коју Андрић прави, између историје (као приче) и историографије. Нестанак приче и присуство само њене историографске (текстуалне) реконструкције показује да Андрићева проза, у својој завршној, позномодернистичкој фази развитка, властити наратив и метафизику тог наратива раскрива као идеолошко (само)заснивање текстуалности. Самопоништење, као сједињење, тиме постаје илузија којом је заправо добро сакривен истински порив ка самоуништењу (самоубиству), док је, са друге стране, нестанак јунака везан за нестанак суицидалности, као исхода, али и за присуство суицидалног које се прекрива (лажним) знацима етеричног ероса. У трима преосталим одељцима последњег потпоглавља главног дела дисертације, кандидат анализира Црњансков последњи роман, *Роман о Лондону* и приповетку „Мој пријатељ који је прошао”. Ову приповетку кандидат означава прозном целином која се смешта у простор између *Друге књиге Сеоба* и *Романа о Лондону*, постајући огледно поље за утврђивање разлике у поетичко-епохалним карактеристикама двају дела. *Роману о Лондону* посвећена су два одељка. У првом, кандидат истражује самоубиство кнеза Рјепнина, откривајући нам зашто овај роман сматра постметафизичким и постсуицидалним. Антиклимактичка позиција наратива – чињеница да јунак своју суицидалну намеру објављује на почетку романа, доводи до тога да се романескна радња перципира не као постепена еволуција, сазревање суицидалне жеље у јунаку, већ као деволуција, па почетак романа назначавача пропуштена прилику да јунак постане самоубица, да би се приповедање коначно довршило јунаковим нестанком. Између јунака који истрајава у суицидалној жељи, већ неаутентичној, настојећи да задржи положај модернистичке фигуре, и приповедача који нам указује на то да је модернистички наратив ствар прошлости, одиграва се ситуација непрестаног дијаболичког опседања и завођења јунака на коју и он сам пристаје. У другом одељку, то јест у другом раду који се бави *Романом о Лондону*, ђавољи адвокати, на челу са Покровским, не само да успевају да увере Рјепнина у оправданост његове намере, него им и Рјепнин у томе свесрдно помаже, не

желећи да у свету који га окружује уочи његову модернистичку билост, те подржавајући у себи представу о модернистичкој христоликости Андреја Покровског.

Закључак – У закључном поглављу, кандидат резимира резултате свог претходног истраживања и заокружује их, доводећи у везу суицидалну поетику Андрића и Црњанског. Он указује на разлике у раној поетици, где је, за Андрића, суицид још увек место метафизичке реализације бића, али реализације која је детрагизацијским капацитетима модернистичке свести већ осујећена, док се Црњански у почетку сасвим дистанцира од сваког облика суицидалне трансценденције, настојећи да своју суматраистичку поетику изгради као антисуицидалну. У позној прози, међутим, механизми који доводе до деконструкције модернистичке метафизике, блиски су и код Андрића и код Црњанског, па се успоставља паралела између Андрићеве *Травничке хронике* и Црњанскове *Друге књиге Сеобе*, као и између *Проклете авлије* и *Романа о Лондону*. У првом случају реч је о позномодернистичкој разградњи и сумњи у вредност суицидалне трансценденције, а у другом се мотив нестанка јунака појављује код обојице аутора као најавна нове, пост-модерне поетичке парадигме и као дефинитиван раскид са поетиком самоубиства.

II Значај и допринос докторске дисертације са становишта актуелног стања у одређеној научној области

С обзиром на важност, али и на приличну незаступљеност теме у српској књижевној критици и теорији књижевности, истраживање Ђорђа Радовановића значајно је, јер открива готово сасвим нову област и конфигурише нови приступ у проучавању књижевности српског модернизма и у проучавању дела двају најзначајнијих српских писаца ове епохе. Ђорђе Радовановић показује да суицидална поетика није тек једна од тема, културолошки погодна за обраду унутар одређених поетика или унутар опуса одређеног аутора, већ да се кроз суицидалну поетику може на свеобухватан начин, у свим битним тачкама у којима се раскрива симболички значај једне поетике и једне епохе, анализирати дато дело и дата епоха. Од особите је важности што се суицидална поетика јавља искључиво као поетика модернитета и што нам је кандидат показао да се дискурсе модернистичке књижевности рађа са појавом суицидалног налога код Достојевског и Флобера, пре свега код Достојевског, у чијем је делу потрага за новим идентитетом хумане метафизике поставила јунака у раскорак са традиционалним метафизичким представама и са самим хришћанским дискурсом који самоубиство табуизира. Отуда се код јунака раномодернистичке књижевности, самоубиство појављује као простор хумане слободе, али и као простор прометејског богоборства. Иако је и у раном модернизму подцртана неостваривост захтева за онтолошким и метафизичким утемељењем суицидалног јунака, суицид се, у складу са још увек дејствујућом реалистичком поетиком, схвата и као есенцијални и као егзистенцијални чин. Цитирајући Ничеово *Рођење трагедије* и Ничеову апологију модернизма као поетике која објављује немогућу жељу за суицидалном естетиком, кандидат, међутим, наглашава да тек књижевност двадесетог века, то јест послератна српска књижевност (Андрић, Црњански), самоубиство више не посматра као чин, колико као симболичку референцу на основу које је могуће градити и херменутички преиспитивати наратив модернизма у смислу жеље за естетичким самозаснивањем и самооправдањем јунака. Закључак кандидата је да у послератном модернизму заправо и нема аутентичног самоубиства, јер је самоубиство као

чин одбачено, или ако чина пак има он не потврђује метафизички образац због кога се јунак или јунакиња на самоубиство одлучују. Аутентичност суицида може постојати само у оним ситуацијама или само код оних јунака који репрезентују не-модернистички пол приповедања, то јест који само модернистичко приповедање разлажу и деконструишу. У свим осталим случајевима, реализовани суицид само назначавача губитак онога за чиме се у суициду (кроз метафизичку жељу) посеже.

Обимна културолошко-историјска грађа коју Ђорђе Радовановић наводи у уводном и теоријском делу дисертације служи као полазиште да се у различитим делима двају аутора препознају моменти интертекстуалног или интеркултуралног повезивања, од кључне важности за анализу појединих дела или појединих аспеката онотлогије и психологије јунака, то јест поетике аутора. Са друге стране, постструктуралистички приступ, који се појављује као доминантан методолошки оквир у раду, неопходан је да би се уопште могла разумети и тумачити суицидална поетика послератног модернизма. Наиме, тек је постструктуралистичкој филозофији и постструктуралистичкој психоанализи пошло за руком да изврши „преспајање” и премошћење двају до тада „завађених” дискурса – дискурса суицидалног знања и дискурса суицидалне књижевности. Из тог разлога коришћење постструктуралистичке литературе поставља се у овоме раду као императив јер, и као немогући (недостижни) трансцендент и као поетички катализатор који указује на разградњу другачијих модернистичких метанаратива, самоубиство је, у књижевности модернизма, пре свега и изнад свега – разлика. Показујући да се тумачењем суицидалних ситуација, стања, јунака у Андрићевом и Црњанском опусу могу захватити и са самоубиством повезивати најразличитији симболички токови приповедања, те да се, на тај начин, читаоцу предочава једно потпуно и свеобухватно тумачење појединих приповедака и романа, Ђорђе Радовановић доказује тезу коју је у овом раду поставио, да је самоубиство магистрално и дистинктивно својство модернистичке поетике уопште.

III Оцена да је урађена докторска дисертација резултат оригиналног научног рада кандидата у одговарајућој научној области

У досадашњим истраживањима српска књижевна критика махом се не усредсређује на проучавање суицидалне поетике. Изузев неколицине радова у којима се проблем самоубиства осветљава у појединим делима или у кратком прегледу ауторовог опуса (Жанета Ђукић Перишић, у раду, који кандидат наводи, побраја самоубиства код Андрића и даје кратак осврт на свако од њих), или радова који говоре о поетици аутора о којима кандидат пише, а где сами радови или студије немају претензија да тумаче (само) суицидалну поетику, не постоје целовите студије које се баве поетиком самоубиства у српској књижевности. Отуда је докторска дисертација Ђорђа Радовановића резултат оригиналног научног рада, у коме се кандидат исцрпно користи како теоријском и књижевнокритичком литературом везаном за дела аутора која тумачи, тако и постојећим студијама о самоубиству које феномен суицидалности представљају са различитих аспеката, не само поетике, већ и социологије, психијатрије, психоанализе, филозофије. Синтетизујући стечена знања кандидат нам пружа детаљан и темељан увид у суицидалну поетику Иве Андрића и Милоша Црњанског, раскривајући једно до сада занемаривано поље

истраживања, па докторска дисертација Ђорђа Радовановића представља значајно и оригинално дело према свим научним критеријумима.

IV Преглед остварених резултата рада кандидата у одређеној научној области

Кандидат Ђорђе Радовановић објављивао је своје радове у научним часописима који су на листи ресорног Министарства Републике Србије, као и у зборницима са националних и међународних научних скупова. На више међународних и националних скупова кандидат је учествовао са рефератима. Кандидат је објавио 12 научних радова, од чега два рада у часописима категорије М51, два рада у часописима категорије М52, пет радова у зборнику категорије М14, три рада у зборнику категорије М45. Ђорђе Радовановић учествовао је на 12 домаћих и међународних скупова са рефератима из области српске књижевности. У својим радовима и рефератима (саопштењима) на домаћим и међународним скуповима, кандидат се бави темом своје докторске дисертације, проучава суицидалну поетику српске књижевности двадесетог века и успоставља интеркултуралне и компаративне оквире у суицидалној поезици раног, зрелог и позног модернизма у српској књижевности и у европским књижевностима, истражујући еволуцију суицидалног дискурса у распону од Достојевских романа (*Зли дуси* као једно од конститутивних дела модернистичке поезике самоубиства) до позномодернистичког опуса Милоша Црњанског (*Роман о Лондону*). Повезујући феномен суицидалности са одређеним културолошко-симболичким феноменима које суицидална поезика транспонује унутар модернистичке књижевности, кандидат такође изучава самоубиство са аспекта дијететике (начина исхране модернистичког суицидалног јунака), односно бави се променама у дискурзивном пољу суицидологије у осамнаестом веку, разматрајући утицај протестантске етике на формирање модерне (просветитељске) филозофије самоубиства у делу Дејвида Хјума. Дело Милоша Црњанског и Иве Андрића кандидат Ђорђе Радовановић истражује и изван оквира задатих темом дисертације. Црњанскову раномодернистичку поезику у роману *Дневник о Чарнојевићу* кандидат тумачи кроз везе овог Црњансковог романа са поетиком романтизма, указујући на улогу епистоларног дискурса у деконструисању романтичарске метафизике сневана, док у раду „Поетика романа као поезика модернитета (*Дневник о Чарнојевићу* Милоша Црњанског и *Новембар* Гистава Флобера)” први Црњансков роман повезује са једним од његових кључних подтекста и једним од првих дела модернистичке прозе, Флоберовим *Новембром*. Са друге стране, кандидат се усредсређује и на позномодернистичку поезику Црњанског, те на најаву нових, пост-модерних тенденција у Црњанској прози, у радовима о апокалиптичкој симболици костију у *Другој књизи Сеоба*, као и у раду о поезици минијатурног у књизи *Код Хиперборејаца*. Поред текста о суицидалном Офелијином комплексу у Андрићевом приповедању, кандидат ће Андрићев опус сагледавати и из угла поезике гробних знакова у „Мосту на Жепи”, „Причи о везировом слону” и *Проклетој авлији*. У двама својим радовима Ђорђе Радовановић прави осврте и на постмодернистичку поезику српске књижевности (рад о роману *Бернардијева соба* Слободана Тишме) као и на поезику високог модернизма (рад о хронотопу града у Пекићевом роману *Ходочашће Арсенија Његована*). Разноврсност кандидатових истраживања употпуњује се учешћем на пројекту *Canis lupus између обредне маске и књижевне животиње*, где, у раду о поеми „Вук” Мирослава Антића, бивају показани начини на које се фолклорно-митолошки обрасци трансформишу и поетички ревалоризују

у српској књижевности двадесетог века. Детаљним увидом у кандидату библиографију, уочавамо да спектар његових интересовања превазилази задатост обрађене теме дисертације и залази у просторе шире поетичке, културолошке, филозофске и културно-историјске анализе најразличитијих феномена који се појављују и симболички преобликују у делима и поетикама различитих српских писаца двадесетог века. Кандидат је био ангажован на следећим пројектима: *Canis lupus између обредне маске и књижевне животиње*, пројекат *Усмено, обредно, књижевно*, Министарства културе и информисања РС и ФИЛУМ-а и *Брендови у књижевности, језику и уметности*, Филолошко-уметничког факултета, Универзитета у Крагујевцу. Од 2020. године ангажован је на пројекту *Екопоетика у књижевности, језику и уметности* Филолошко-уметничког факултета.

С обзиром на све што је претходно наведено, можемо закључити да кандидат Ђорђе Радовановић има значајну библиографију радова и истраживања, те да је, самим тим, испунио све предуслове за оцену и одбрану докторске дисертације. У даљем тексту извештаја наводимо комплетну библиографију оригиналних научних радова које је кандидат публиковао у научним часописима и зборницима са националних и међународних научних скупова, као и саопштења изнета на различитим конференцијама организованим у оквиру научних скупова (националних и међународних):

Научни радови објављени у тематским зборницима међународног значаја (M10):

1. Ђорђе Радовановић, „Протестантска етика и самоубиство”, Зборник радова са XII међународног научног скупа *Српски језик, књижевност, уметност*, одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (27-28. 10. 2017), књ. 2, *Протестантизам*, ур. Драган Бошковић, Часлав Николић, 2018, стр. 219-230. [УДК 274/278:179.3; ISBN 978-86-80796-25-3; COBISS.SR-ID 269434892] M14

2. Ђорђе Радовановић, Часлав Николић, „Офелијин комплекс као суицидални модел у Андрићевој прози”, зборник радова са Научног округлог стола *Брендови у књижевности, језику и уметности*, одржаног у Крагујевцу/Тополи (3. 11. 2018), ур. Драган Бошковић, Милош Ковачевић, Никола Бубања, 2019, стр. 9-24. [УДК 821.163.41-3.09 Andrić I. ISBN 978-86-80796-29-1; COBISS.SR-ID 280409868] M14

3. Ђорђе Радовановић, „„Коме ја ово пишем?“ – улога епистоларног у „Дневнику о Чарнојевићу“ Милоша Црњанског”, *Милош Црњански, романтични анархист 20. века*, зборник радова са међународног научног скупа на Универзитету „Етвеш Лоранд“ у Будимпешти (12. 4. 2019), ур. Драган Јаковљевић, 2019, стр. 71-83. [без УДК, ISBN 978-963-489-190-1] M14

4. Ђорђе Радовановић, Часлав Николић, „Дијета самоубице: здрава исхрана као бренд у књижевности суицида”, зборник радова са Научног округлог стола *Брендови јела и пића: књижевност, језик, уметност, култура*, одржаног у Крагујевцу/Тополи (27. 10. 2019), ур. Драган Бошковић, Милош Ковачевић, Никола Бубања, 2020, стр. 159-181. [УДК 821.163.41.09"19/20"; 616.89□008.441.42; ISBN 978-86-80796-61-1] M14

5. Ђорђе Радовановић, „Метафизика минијатурног у роману *Код Хиперборејаца* Милоша Црњанског”, Зборник радова са XIV међународног научног скупа *Српски језик, књижевност, уметност*, одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (25-27. 10. 2019), књ. 2, *Тако мале ствари: интимно у књижевности и култури*, ур. Драган Бошковић, Часлав Николић, 2020, стр. 385-397. [УДК 821.163.41-31.09 Срњански М.; ISBN 978-86-80796-63-5] **M14**

Научни радови објављени у часописима националног значаја (**M50**)

1. Ђорђе Радовановић, „Поетика романа као поетика модернитета (*Дневник о Чарнојевићу* Милоша Црњанског и *Новембар* Гистава Флобера)”, *Наслеђе: часопис за књижевност, језик и уметност*, бр. 34, октобар 2016, стр. 21-61. [УДК 821.163.41-31.09 Срњански М., 821.133.1-31.09 Flaubert G.; ISSN 1820-1768 = Наслеђе (Крагујевац); COBISS.SR-ID 115085068] **M51**

2. Ђорђе Радовановић, „Онтолошка слика самоубиства у романима *Зли души* Ф. М. Достојевског и *Роман о Лондону* Милоша Црњанског”, *Наслеђе*, година XIV, број 37/2, Крагујевац, 2017, стр. 147-159. [УДК 821.161.1.09-31 Dostojevskij F.M., 821.163.41.09-31 Срњански М.; ISSN 1820-1768 = Наслеђе (Крагујевац); COBISS.SR-ID 115085068] **M51**

3. Ђорђе Радовановић, „Алхемија субјекта у роману *Бернардијева соба* Слободана Тишме”, *Липар*, година XVIII, број 62, Универзитет у Крагујевцу, 2017, стр. 125-133. [УДК 821.163.41-31.09 Тишма С.; ISSN 1450-8338 = Липар (Крагујевац); COBISS.SR-ID 151188999] **M52**

4. Ђорђе Радовановић, „Слика града у роману *Ходочашће Арсенија Његована* Борислава Пекића”, *Липар*, година XX, број 68, Универзитет у Крагујевцу, 2019, стр. 129-141. [УДК 821.163.41-31.09 Пекић Б.; ISSN 1450-8338 = Липар (Крагујевац); COBISS.SR-ID 151188999] **M52**

Научни радови у тематским зборницима националног значаја (**M40**)

1. Ђорђе Радовановић, „Фигура вука као фигура поетике: *Вук* Мирослава Антића”, *Canis lupus између обредне маске и књижевне животиње*, Министарство културе и информисања Републике Србије и ФИЛУМ, Крагујевац 2016, ур. Јеленка Пандуревић, Маја Анђелковић, стр. 195-210. [УДК 398:639.111.7]: 821.163.41'38.09 Antić M.; ISBN 978-86-80596-00-6; COBISS.SR-ID 228279564] **M45**

2. Ђорђе Радовановић, Александра Матић, „Гробни знакови у фолклорној и књижевној традицији”, *Гробља: књижевно-културна материјализација смрти*, зборник радова, Крагујевац, ур. Драган Бошковић, Филолошко-уметнички факултет, 2019, стр. 361-379. [821.163.41.09 Andrić I., 821.163.41-193.6.09:398; ISBN 978-86-80796-49-9; COBISS.SR-ID 282269964] **M45**

3. Ђорђе Радовановић, „Кости, мошти и рука Лазарева – коштани театар нација у Другој књизи Сеоба Милоша Црњанског”, *Doomsday: Глад*, зборник радова, ур. Марија Лојаница, Драган Бошковић, 2020, стр. 157-180. [УДК 821.163.41-31.09 Crnjanski M.; ИСБН 978-86-80796-69-7] **M45**

Саопштења на научним скуповима

1. Ђорђе Радовановић, „Џим Морисон између поезије, филозофије и музике”, X међународни научни скуп *Српски језик, књижевност, уметност*, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу, 23-25. X 2015.

2. Ђорђе Радовановић, „Фигура вука као фигура поетике: Вук Мирослава Антића”, Округли сто *Canis lupus између обредне маске и књижевне животиње*, Министарство културе и информисања Републике Србије и ФИЛУМ, Крагујевац, 13. 12. 2015.

3. Ђорђе Радовановић, „Онтолошке перспективе у приповеци У празном олтару Драгише Васића”, VIII научни скуп младих филолога Србије *Савремена проучавања језика и књижевности*, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу, 2. април 2016.

4. Ђорђе Радовановић, „Митске слике у *Споредном небу* Васка Попе”, IX научни скуп младих филолога Србије *Савремена проучавања језика и књижевности*, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу, 8. април 2017.

5. Ђорђе Радовановић, „Протестантска етика и суицидални дискурс у делу Мишела Фукоа”, XII међународни научни скуп *Српски језик, књижевност, уметност*, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу, 27-28. X 2017.

6. Ђорђе Радовановић, „Неуспело самоубиство као поље деонтологизације модернистичког субјекта”, X научни скуп младих филолога Србије *Савремена проучавања језика и књижевности*, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу, 31. март 2018.

7. Ђорђе Радовановић, „Суицид и зачеће у раној прози Милоша Црњанског”, XIII међународни научни скуп *Српски језик, књижевност, уметност*, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу, 26-27. X 2018.

8. Ђорђе Радовановић, Часлав Николић, „Офелијин комплекс као суицидални модел у Андрићевој прози”, Округли сто *Брендови у књижевности, језику и уметности*, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу, 3. новембар 2018.

9. Ђорђе Радовановић, „Простор суицидалне слободе у роману *Зли дуси* Ф.М. Достојевског”, XI научни скуп младих филолога Србије *Савремена проучавања језика и књижевности*, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу, 30. март 2019.

10. Ђорђе Радовановић, „„,Коме ја ово пишем? – Улога епистоларног у *Дневнику о Чарнојевићу* Милоша Црњанског”, Међународна научна конференција *Милош Црњански – романтични анархиста XX века*, Библиотека Института за словенске и балтичке језике, Филозофски факултет Универзитета „Етвеш Лоранд” у Будимпешти, Будимпешта, 12. април 2019.

11. Ђорђе Радовановић, „Све ће тајно постати јавно – простор суицидалне интиме у модернистичкој књижевности”, XIV међународни научни скуп *Српски језик, књижевност, уметност*, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу, 25-26. X 2019.

12. Ђорђе Радовановић, Часлав Николић, „Дијета самоубице: здрава исхрана као бренд у књижевности суицида”, Округли сто *Брендови у књижевности, језику и уметности*, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу, 27. октобар 2019.

Сви наведени радови и саопштења на конференцијама посредно су или непосредно везани за тему докторске дисертације кандидата и показују кандидатово познавање савремене теоријске литературе, као и познавање методолошких оквира унутар којих Ђорђе Радовановић развија своја тумачења дела и аутора чијом се поетиком бави. На основу свега наведеног може се закључити да је Ђорђе Радовановић, као научник и истраживач са значајном библиографијом радова, испунио све неопходне предуслове за оцену и одбрану докторске дисертације.

V Оцена о испуњености обима и квалитета у односу на пријављену тему

Докторска дисертација *Поетика самоубиства у прози Иве Андрића и Милоша Црњанског* Ђорђа Радовановића испунила је све захтеве, предмете, хипотезе и циљеве прописане пријавом теме рада. Рад показује да је пријављена тема била докторабилна, то јест да је била подобна и обимом захтевна за израду дисертације. Истраживање је спроведено и усклађено са истакнутим теоријско-методолошким захтевима да се самоубиству приступи путем постструктуралистичке херменеутичке анализе, али и са захтевима интердисциплинарног, културолошког и епистемолошког проучавања суицидологије у књижевности и изван ње. Резултати дисертације показују релевантност изучавања теме као предмета филолошког тумачења. На тај начин, показана је важност теме и потреба за њеним проучавањем у делима српске књижевности двадесетог века. Раскривајући у поетици Андрића и Црњанског све оне моменте који обликују симболику суицидалног дискурса, кандидат обогаћује досадашња изучавања српске књижевности сасвим новим приступом и сасвим новим углом из кога се може сагледавати и надаље тумачити не само опус двојице писаца, већ и целина модернистичке епохе у књижевности.

Кандидат нам пружа широк и свеобухватан увид у историјат развоја епистемологије самоубиства на Западу. Користи се литературом из најразличитијих области сазнања, која и користи како би у главном делу рада истакао и доказао на који се начин та знања прекомпонују и симболички прекодирају у прози Иве Андрића и Милоша Црњанског. Циљеви и хипотезе истакнути у пријави теме докторске дисертације тиме су у потпуности досегнути, па кандидат убедљиво доказује да је модернистичка књижевност, као поље укрштања свих суицидалних дискурса, њиховог преиспитивања, потврђивања и

оспоровања, једини слободан простор унутар кога се суицидално знање може обухватити са свих страна и показати у пуном потенцијалу досезања својих херменеутичких могућности. Свођење теме на испитивање поетике двају модернистичких писаца омогућило је кандидату да, наместо површног или прегледног навођења суицидалних ситуација у појединим прозним целинама, те њихове опште категоризације, продре дубоко у поетичке механизме и законитости појединачних дела која сачињавају магистралну линију обеју поетика и да начини својеврсну синтезу сазнања, црпљених из критичке литературе која се бави проучавањем ових дела са сазнањима до којих је кандидат дошао изучавајући културолошко-историјске, социолошке, филозофске и (мета)поетичке аспекте суицидологије у српској и у светској књижевности. Тако је, и на интертекстуалном плану, било могуће стално поређење Андрићевог и Црњансковог модернизма са процесима који су конституисали суицидалну поетику модернитета, од Шекспира, преко Гетеа, Достојевског и Флобера, све до Кафке, Рилкеа, Фокнера. Истовремено, кандидат препознаје подтекстуалне одсеве и утицаје дискурса суицидалног знања, од религијских и филозофских списа антике и раног средњег века (Аурелије Августин, стоичка филозофија Сенеке и Марка Аурелија, Сократова смрт), затим раздобља просвећености, кључног за научну детерминацију феномена самоубиства (самоубиство као део психијатријске дијагностике и једна од могућих последица меланхолично-депресивних стања или самоубиство као манифестација шире засноване социјално-етничке патологије), до двадесетог века, психоаналитичких теорија о самоубиству и пост-модерног, фукоовски представљеног, виђења суицида као места уписивања биополитичке моћи или дискурса сензационалистичког журнализма и уопште медијских пракси у представљању самоубица и самоубиства у другој половини двадесетог века.

Поредећи *Образложење* које је кандидат дао приликом пријаве докторске дисертације са коначно урађеном дисертацијом, видимо да нема значајнијих одступања у односу на првобитно пројектоване циљеве истраживања, али и да су начињена битна померања и да су остварени знатно дубљи продори у област суицидалне поетике. Иако је основна тема рада везана за проучавање поетике Андрића и Црњанског, текстом ове дисертације добијамо широку панораму тумачења суицидалне поетике у књижевности модернитета уопште, али и прегледан и исцрпан теоријски оквир као кохерентну и у досадашњим анализама непостојећу целину свих битнијих приступа овој теми у историји европске мисли, коју кандидат вешто уклапа у основну тему свог рада. Ширином захвата постављене теме, њеним образложењима, обимношћу рада и представљањем његове актуелности и неопходности њеног присуства у свим даљим испитивањима и тумачењима српске књижевности, кандидат Ђорђе Радовановић потпуно задовољава и испуњава очекивања која је поставио у виду теза у *Образложењу* докторске дисертације.

VI Научни резултати докторске дисертације

Посматрано са становишта досадашњих резултата у овој области, дисертација Ђорђе Радовановића успоставља сасвим нов хоризонт у тумачењу српске књижевности модернизма и у тумачењу поетика Иве Андрића и Милоша Црњанског. У поређењу са досадашњим истраживањима теме самоубиства у српској књижевности, кандидатов рад је утолико значајнији што тему самоубиства узима за херменеутичку детерминанту свога тумачења, посматрајући суицид не као део студија чија су базична интересовања везана за

другачије теме и другачије приступе делу, већ, обратно, као доминантан оквир коме се други феномени поезике прикључују и осветљавају у вези са виђењем развитка суицидалне поезике у модернизму. Тиме се остварује двострука корист и двоструки значај ове дисертације. Са једне стране, њен приступ је тематски и аналитички посве нов, а, са друге стране, могућност да поезика модернизма буде посматрана искључиво кроз суицидални дискурс даје за право кандидату да тврди да је самоубиство, и у поетичком и у онтолошком смислу, једна од најважнијих, фундаменталних егзистенцијално-поетолошких тема модерне и (особито) модернистичке литературе.

У докторској дисертацији *Поетика самоубиства у прози Иве Андрића и Милоша Црњанског издвајамо*, отуда, следеће резултате: наглашавање поетолошке важности суицидалног дискурса у модернистичкој књижевности, јасно показану и доказану могућност да се еволуција поезике Иве Андрића и Милоша Црњанског, у распону од раног до позног модернизма, може посматрати кроз анализу суицидалног феномена, истоветност симболичких слика којима се у последњим значајним прозним делима двојице писаца указује на укидање суицидалне метафизике фигуром јунаковог нестанка из приповедања, употреба истражне поезике и (неразрешеног) истражно-детективског поступка као назнака пољуљане вредности метафизике самоубиства у зрелој модернистичкој прози Андрића и Црњанског, епохално раздвајање модернистичке и авангардне послератне књижевности прихватањем или одбацивањем суицида као егзистенцијалног чина, грађење метафизичких (ауто)поетичких модела на негативноонтолошком односу према суициду, указивање на модернистичку трансфигурацију суицидалне поезике, те на укидање егзистенцијалне (ванлитерарне) вредности самоубиства, чиме суицид постаје есенцијална, симболичка форма у модернизму, доказивање да се промене у статусу метафизичких (ауто)поетичких константи приче (код Андрића), односно суматраистичке метапоетичке и аутопоетичке утехе (код Црњанског), могу ишчитавати и детаљно тумачити кроз однос према трансцендентном вредновању суицида, широка панорама приказане суицидалне епистемологије и њено коришћење у главном делу рада зарад испитивања односа књижевности према суицидалном знању и последица које такав однос има за поезику анализираног дела (и аутора), употреба постструктуралистичког теоријско-методолошког приступа као најрелевантнијег за анализу суицидалне поезике као поезике онтолошко-метафизичког губитка, упућивање на однос аутентичног и неаутентичног суицида, при чему се аутентично самоубиство не појављује код модернистичких јунака, изузев на начин изневерења пројектоване суицидалне жеље, док је појава аутентичног суицида увек везана за оне јунаке који утичу на процес десимболизације и угрожавања модернистичког дискурса и његових основних поетичко-метафизичких претпоставки.

VII Примењивост резултата у теорији и пракси

Ново вредновање и истраживање поезике Милоша Црњанског и Иве Андрића са становишта важности теме суицида у њиховим делима и могућности да се, кроз суицидалну поезику, тумаче и други корпуси модернистичких писаца и контекст поетичког развитка ове епохе у целини, у докторској дисертацији *Поетика самоубиства у прози Иве Андрића и Милоша Црњанског*, кандидата Ђорђа Радовановића, показује да је начињен значајан помак у херменеутичким истраживањима поезике српског модернизма и поезике двају писаца, што ће бити значајн подстицај свим будућим истраживачима да овде постигнуте

резултате искористе не само у изучавањима Андрићевог и Црњансковог дела, већ и у изучавању других важних аутора модернизма и постмодернизма у српској књижевности. Поетика самоубиства до сада није била проучавана, у виду засебних студија, у науци о српској књижевности, нити је суицидални дискурс на овај начин и кроз овако широке захвате у различита епистемолошка поља у којима се суицидални дискурс конституише, везиван за дискурс поетике и, посебно, за поетику појединачних аутора. Захваљујући иновативном приступу теми и иновативности саме теме, резултати докторске дисертације Ђорђа Радовановића корисни су не само за даље проучавање суицидалне поетике у књижевнокритичкој теорији, већ могу бити примењивани и у процесу наставе у школама и на универзитетима, у склопу анализе појединих приповедака или романа који се налазе у школским програмима или у универзитетским силабусима, а које је кандидат, у оквиру појединачних поглавља и одељака детаљно обрађивао. Поред корисности и потребности које ће овај рад имати за проучавање књижевности (у стручним радовима и у педагошкој пракси) он може послужити и за изучавање суицидалног дискурса у другим областима знања, будући да се дисертација, у једном од својих битних аспеката, бави и везом између суицидологије у ширем смислу (психијатријских, психоаналитичких, социолошких, религијских, филозофских теорија суицида и система који креирају укупност знања о самоубиству) и симболичке трансформације тих знања у суицидалним ситуацијама и код суицидалних јунака у књижевним текстовима.

VIII Начин презентовања резултата научној јавности

Докторску дисертацију Ђорђа Радовановића треба учинити доступном јавности и научној заједници, презентовати је и публиковати. Кандидат је и пре довршеног рада на интегралном тексту дисертације, штампао значајан број радова у којима се наведеном темом бавио како у вези са поетиком писаца о којима је и у дисертацији писао, тако и о општим, културолошко-историјским питањима суицидологије или о делима других аутора у европским књижевностима чија се дела могу сматрати најважнијим за формирање суицидалне поетике у књижевности модернизма (Достојевски, Кафка). Дисертацијом се употпуњују и проширују сва досадашња знања стечена о поетици Андрића и Црњанског, чиме се креира простор за нову и другачију, продуктивну расправу у коју ће, у будућности, морати да буду укључени и резултати овога рада (кроз одговоре, полемике и дискусије у вези са публикованом и широј научној јавности обзнањеном дисертацијом Ђорђа Радовановића).

IX Закључак и препорука

Све што смо у досадашњем извештају навели оправдава наше уверење да је Ђорђе Радовановић научно и теоријски релевантно обрадио тему самоубиства у делима Иве Андрића и Милоша Црњанског и да је, тумачењем спроведеним у дисертацији, указао на значај који суицидална поетика има за изучавање модернистичке књижевности. Кандидат је показао завидно познавање општетеоријске литературе, пре свега оне која оцртава различите приступе теми суицида у књижевности и у ширем хоризонту културе. Показао је и одлично познавање критичке литературе која у науци о српској књижевности обликује перспективе проучавања прозе Иве Андрића и Милоша Црњанског. Постављени теоријско-методолошки и књижевнокритички оквир употребљен је доследно у анализи. Означене су

најважније критичко-теоријске референце аутора који утемељују постструктуралистички приступ проучавању књижевности, а представљени су и најважнији књижевнотеоријски и књижевнокритички радови везани за поезику двојице обрађиваних писаца. Пошавши од разуђеног референцијалног регистра у виду постојеће секундарне литературе, кандидат је својом подробном анализом књижевних дела успоставио бројне и озбиљне помаке у разумевању прозе Андрића и Црњанског. У докторској дисертацији *Поетика самоубиства у прози Иве Андрића и Милоша Црњанског* кандидат је показао све оне карактеристике које су неопходне за писање докторског рада: добру научну обавештеност и сигурно владање књижевнокритичком, књижевнотеоријском, филозофском и другом теоријском литературом, способност поузданог и проницљивог тумачења књижевног текста, као и способност обједињавања и синтезе увида до којих се у раду дошло.

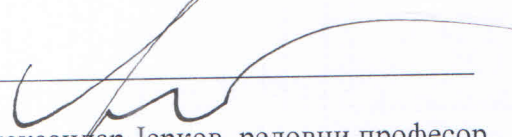
На основу свега изреченог, а имајући у виду да је кандидат једну изузетно важну и у досадашњим истраживањима српске књижевности незаступљену тему учинио доступном научној заједници, да је задатак означен овом дисертацијом извршио детаљно, коректно и систематично, уз иновативан теоријски приступ и коришћењем све литературе која том приступу и таквој теми одговара, предлагемо Наставно-научном већу Одсека за филологију Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу да прихвати изнету позитивну оцену о докторској дисертацији **Ђорђа Радовановића** под насловом *Поетика самоубиства у прози Иве Андрића и Милоша Црњанског* и да кандидату омогући усмену одбрану докторског рада пред овом Комисијом.

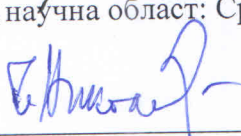
У Крагујевцу, априла 2021.

КОМИСИЈА:

- 1) Академик, др Јован Делић, редовни професор (председник Комисије)
Филолошки факултет Универзитета у Београду
ужа научна област: Српска књижевност

-
- 2) Др Александар Јерков, редовни професор
Филолошки факултет Универзитета у Београду
ужа научна област: Српска књижевност

-
- 3) Др Часлав Николић, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу
ужа научна област: Српска књижевност

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ

ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОШКО УМЕТНИЧКИ
ФАКУЛТЕТ - КРАГУЈЕВАЦ

ПРИМЉЕНО:	02. 04. 2021		
Орг. јед.	Број	Прилог	Вредност
01	918		

ОЦЕНА МЕНТОРА О ИЗВЕШТАЈУ О ПРОВЕРИ ОРИГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСКЕ
ДИСЕРТАЦИЈЕ ОДНОСНО ДОКТОРСКОГ УМЕТНИЧКОГ ПРОЈЕКТА

НАЗИВ ДИСЕРТАЦИЈЕ	<i>Поетика самоубиства у прози Иве Андрића и Милоша Црњанског</i>		
Кандидат	Ђорђе Радовановић		
Ментор	Проф. др Драган Бошковић		
Датум пријема потпуног извештаја о провери оригиналности докторске дисертације, односно докторског уметничког пројекта	15. март 2021.		

Докторска дисертација кандидата Ђорђа Радовановића *Поетика самоубиства у прози Иве Андрића и Милоша Црњанског* представља резултат рада докторанда и, као таква, она је оригинално научно дело. У овој докторској дисертацији поштована су сва академска правила цитирања и навођења извора. Софтвером за проверу оригиналности утврђено је да постоји 2% текста у првом, односно 3% текста у другом делу прегледане дисертације који је сличан већ објављиваном материјалу, али та се поклапања углавном односе на библиографске податке о коришћеној литератури и цитиране изразе који су јасно и према правилима наведени у докторској дисертацији. Као ментор предложене дисертације изјављујем да се аутоматизованом претрагом дошло до резултата да није утврђено постојање плагијаризма. Према свему реченом, извештај о провери оригиналности докторске дисертације указује на њену оригиналност, па се прописани поступак припреме за одбрану дисертације може наставити.

Датум 01. април 2021.

ПОТПИС МЕНТОРА

